

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

RAMUZ ÉS A PARASZTOK. *Tamási Aron* minden regénye elején vagy végén bejelenti, hogy az pedig, akiről most ír, a székelemek „látószeme” lesz, amolyan megváltó, szabadító. Tamási regényei azért mindig megmaradnak a mese, a mithikus valóság varázsában; a megváltásra, a szabadító harc leírására még sohasem került sor, de ez a regényről-regényre ismétlődő ígéret mégis jól jellemzi a magyar népies — parasztokról szóló — irodalom indítékait, politikai, harcos irányát. A magyar regény — részben tán a szociografiai divat hatása alatt is — a paraszti életet sohasem nézte önmagában, hanem leginkább osztályszempontból, más társadalmi rétegekkel való viszonylatában. A magyar parasztregegy leleplezni, „megrázni” akar, bűnökre mutat rá, önvádat igyekszik felkelteni. A szándék szép, de az állandó irányzatosság mégis unalmas műveket és rossz regényeket hozott létre s annál rosszabbakat, minél inkább hirdette írójuk javító és segítő szándékát s minél inkább elmerült a politikai ihletésű parasztiromantikában. Az igazán jó magyar parasztregegyek (Móricz, Tamási) éppen apolitikus voltak: lettek nagy alkotások: vagy a realista ábrázolás mélységével, vagy a mesés és mégis tragikus erdélyiséggel. De még bennük is megvannak a műfaj kialakulásának természetes örökségei, a parasztlátás közös és heterogén szempontú konvenciói.

Igy lehet, hogy külföldi parasztregegyek annyira az újság ízével, a soha nem látottnak, a másképpen — és mélyebben hitelesnek benyomásával hatnak ránk. Így *Ramuznak Gyergyai* pompás fordításában megjelent *Üldözött vad*-ja olyan, mint a reveláció. Mit revelál? Politikamentes parasztlátást és magyarázatlan parasztábrázolást. Ramuz parasztja „nem szegényedik sohasem pusztán gazdasági fogalomná”, nem a parasztnak a többi társadalmi osztályhoz való viszonya a regény tárgya. Parasztról és szenvedélyeiről szól az *Üldözött vad*, de nem lépi át a falu körét, nem tekintget semerre. Zárt világ ez, idegen alakok nem is kerülnek látókörünkbe. Ha a hősök küzdenek, egymással, magukkal, a sorssal van bajuk, de nem lázadók és nem elnyomottak. A regény nem törődik vele, hogy miért olyanok a falusiak, amilyenek, nem vádol senkit, még azt sem mondja meg, hogy a parasztnak milyeneknek kellene lenniük. Rajz ez a regény, metafizika, moralitás és politika nélkül. Rajz, súlyos és kemény ábrázolás. A fordító egyhelyütt „naiv helyrajz”-nak nevezi. Egyszerűség valóban van benne. De egyszerűsége nem hiányérzetet kelt, mint a mi őstehetségeinké, erős és hatalmas. Művészi egyszerűség.

Mert Ramuz művész. Nemcsak az emberlátás, a témateletgás módja reveláció, hanem ez a művész is új, írásmódja is szokatlan és csodálatos. A nyugateurópai regény formakalandjai után először visszaegyszerűsödést érzünk benne. Regényformája az egyszerű meséléshez hasonlít. A történet egyvonalú, tisztaszálú. Sem kitérések, sem lira, sem kifejezésbeli keresettség, fogások nincsenek benne. Költőisége, varázsa a tények, az egymástkövető események szerkesztésében van. Semmiséggel indul, — egy férfi előbb tér haza, mint számította s feleségét nem találja otthon. Aztán lavinaszerűen, drámai gyorsasággal s kikerülhetetlenséggel következik minden: a féltékenység, a gyermek halála, a gyilkosság. Az apró s tudatosan kicsinynek feltüntetett eseményeknek mély lelki utójátéka van.

A kicsinyes realitás Ramuz előadásában valami fantasztikus ízt kap, megsűlyösödik. Csodálatos, ahogy *Jean-Luc* a felelősége lábnymait követi. A jelenet gyorsaságával, ki nem mondott következtetéseivel szívdobogtató, hasonlíthatatlan érzést kelt az olvasóban. Sűrített-ségükben az egymásra-zsúfolódó képek valahogy a mozi „képkapcsolásos” technikájára emlékeztetnek. Az alakok, egyszerűségükben, ösztöneikkel, fájdalommal, amit nem tudnak kimondani, óriássá nőnek. Ez a keveset analizáló s közvetlenül a cselekvést megjelenítő elbeszélőmód, mely a kozmikus világot is minduntalan bevonja a történetbe, a klasszikus művészettel rokon s — ahogy Gyergyai Albert remek tanulmánya is rámutat —, a bibliabeli pásztori és fejedelmi alakok hatalmas méreteit teremti újra. A stílus is ezt a monumentálisra való törekvést szolgálja. Van benne nehézkesség és monotonia, mesterséges nehézkesség és tudós egyhangúság, mely biblikus szélességével és görcsös erejével *Péguyt* és *Hans Grimm* írásait juttatja eszünkbe. A szép stílussal sokat „éltek vissza” korrunkban. A művészi stílus gyakran takart ürességet. *Ramuz* bizonyos értelemben ellene mond e szép stílusnak. Ha a legtöbb regény stílusa mellett megjegyzés nélkül mehetünk is el, nála fel kell figyelniük erre a stílustagadásra, ami igazában csak látszólagos, mert tagadása nem a tudatlanok és dadogók tehetetlensége. *Ramuz* nem az östehetségekre hasonlít, azokra, akik szépen, ízléssel nem is tudnának írni. Hogy monotonitása s nehézkessége mennyire tudatos s hogy ismétléseiből, homályosságából, kezdetlegességéből micsoda stilbravurt tud teremteni, azt a kötetet záró *A cirkusz* című elbeszélés mutatja a legszebben.

Ez az erős és látszólagos regionalizmusa mellett is egyetemes művész nagy iránymutatója lehetne a magyar parasztregevénynek. Példa lehetne az igazi, a legirodalmibb, a tisztán irodalmi parasztlátásra.

Természetesen nem valószínű, hogy akik *Gionoban* is fennakadtak a magasabbrendű művészetben, a politikátlan felfogáson és a hibákon, *Ramuzt* nagyobb megértéssel fogadnák, márcsak azért sem, mert az előszó vigyázatlanul elárulja, hogy Ramuz apja nem is volt paraszt. De ezért a meg-nem-értésért nem Ramuz felelős.

Lovass Gyula

MIHÁLY LÁSZLÓ:

A CAFFÉ GRECO-BAN

Az izzó napfény kinnreked és idebenn
a hús ívek alatt szobrokon, képeken
mélázok csendben el... Mind igazi nagyok,
akik itt jártak egyszer, s most felém ragyog
megbarnult képmásuk a falról. Itt beszélget
a sarokban egy fiatal pár s bennem éltet
kap furcsa áhítat és ahogy egyedül
a multba hullok: zsongón kérdést hegedül
nekem a hideg mozaik: Vajjon, mi föld be
utamnak végén, a feledés szürke vödre
fogad be, vagy jeges szűzen csillogva vár rám:
az arcomra a márvány?

Róma, 1937.